

Ingvor Margareta Andersson, Erik Menved och Venden.

Studier

i dansk utrikespolitik 1300-1319, Lund 1954, akademisk
avhandling, 371 s. samt resumé paa tysk.

Historisk Tidsskrift, Bind 11. række, 5 (1956)

Link til pdf:

http://img.kb.dk/tidsskriftdk/pdf/hto/hto_11rk_0005-PDF/hto_11rk_0005_79371.pdf

Link til webside:

<http://tidsskrift.dk/visning.jsp?markup=&print=no&id=79371>

pdf genereret den : 28/5-2008

processens karakter — disse og andre ting kunde anføres mod Yrwings sidste afsnit, der dog ogsaa rummer ganske enkelte bemærkninger af interesse.

Lad mig slutte her. Det er et alvorligt minus for Yrwings skrift, at han har ladet haant om Kristian Erslevs advarsler mod en ukritisk benyttelse af Huitfeldt. Men han undervurderer i ikke mindre grad Erik Arup, hvis grundlæggende fremstilling har sat skel og mærke omkring kongemordet i Finderup. Man kan da nok sige, at Yrwing har givet nyttige bidrag til visse dele af Danmarks historie 1276—86 — *but the rest is silence*.

Niels Skyum-Nielsen.

Ingvor Margareta Andersson, Erik Menved och Venden. Studier i dansk utrikespolitik 1300-1319, Lund 1954, akademisk avhandling, 371 s. samt resumé paa tysk.

Det foreliggende arbejde er en grundig studie. Det mangler maaske den lethed i fremstillingen, som præger Yrwings skrift, men videnskabeligt set er det af højere karat.

Forfatterinden viser et sikkert omdømme. Hvad angaar de berettende kilder, følger man med fornøjelse hendes faste kritik. Det er særlig de danske og tyske annaler, krøniker og versificerede fortællinger, der maa holde for.¹ Hun har herunder kunnet godtgøre, at to grupper kan være beslægtede med hinanden. Aarbøgerne fra Ryd og Ribe samt Jyske Krønike kan direkte eller gennem mellemlid have afgivet stof til de lybske annaler og Detmars og Kirchbergs værker. Man kan altsaa ikke, som det hidtil for en del er sket, anse de to kildegrupper for indbyrdes uafhængige. De kan ikke uden videre bruges til at bekræfte hverandre, men hører paa en eller anden maade hjemme i den samme store vævning. Kun et enkelt sted svigter den kritiske holdning over for de berettende kilder.² Denne afvigelse eller fejltagelse kan dog gerne opfattes som en skønhedsplet.

Med den anden kildetype, dokumenterne, naar vi frem til

¹ S. 19, 262—63, 306 ff., særlig 355—56.

² Ingvor Andersson vil s. 282—85 paa grundlag af meget svage argumenter gøre Erik Menved ansvarlig for det uhyggelige mord paa de svenske hertuger Erik og Valdemar 1317 — den begivenhed der med et dumt gammelt navn kaldes Nyköping gæstebud. Hun støtter sig herved paa Erikskrøniken, somom det ikke er en tendentios beretning, hvis meddelelser maa tages med forsigtighed. Men hun gaar langt udover krøniken, bygger, tomrer, konstruerer paa livet los.

tyngdepunktet i fremstillingen. Forfatterinden tumler bogen igen med vanskelige dateringspørgsmaal og besværlige identifikationsproblemer. Hun løser dem sikkert og rigtigt i de allerfleste tilfælde. Det er et solidt fundament, hun herigennem har lagt, og afhandlingens værdi ligger først og fremmest paa disse punkter. Her er mange nye resultater, selv om det kan være svært strax at faa øje paa dem. De er ligesom klemte inde og har ikke faaet lov til at træde frem og danne tydelige mønstre. De skal ledes op i de indtrængende drøftelser paa textsiderne og i de alenlange fodnoter, hvor hun ræsonnerer med sig selv og diskuterer indgaaende med de tidligere forskere. Men gør man sig besværet, faar man et godt udbytte, og hendes afhandling har da ogsaa været af værdi ved udgivelsen af det senere udkomne bind 7 af *Diplomatarium Danicum* (1313—1317).

Idet jeg betoner den indsats, Ingvor Andersson har gjort ved sin omvurdering af de traditionelle og ofte fejlagtige dateringer af mange dokumenter, kan jeg samtidig tage forbehold over for hendes placering af de to vigtigste aktstykker. Et helt kapitel er viet »Erik Menveds förhållande till Lübeck och de andra sjöstäderna t. o. m. 1304« (s. 41—77). Her vil forfatterinden godtgøre, at to udaterede akter vedrørende Lybækkernes rettigheder paa Skaanemarkedet hører hjemme i tiden 1303—04, ikke som hidtil antaget i 1316 eller 1316—19. Det er akter af den største betydning, idet vi igennem dem faar en fremstilling af stedets handelsforhold og af mønt-, told- og retsvæsen, som det tog sig ud i den fremmede købmands øjne. Det ældste af aktstykkerne, Text 1, er en fortegnelse over kong Valdemar Sejrs gunstbevisninger til Lybæks borgere, af karakter en promemoria. Text 2 er et udkast til et privilegium med Erik Menved som udsteder. Ingvor Andersson har ikke set, at Text 1 har været forlæg for Text 2.¹ Hun har heller ikke bemærket, at Text 1 kendes i dansk overlevering² og folgelig maa være overgivet til den danske konge, rimeligvis som grundlag for en realitetsforhandling. I Text 2 lader Lybækkerne kong Erik træde frem og føre ordet, utvivlsomt et indicium for at de har ment, at et privilegium af denne art var inden for rækkevidde.

Hvorledes er nu forholdet mellem dette sidstnævnte udkast og de faktisk bevilgede fribreve til staden? Ja, der er ikke blot tale om videregaaende bevillinger i udkastet, end der ellers tillægges fremmede købmænd. Det gaar saa vidt, at det endog vil

¹ Se indledningen til *Dipl. Danicum* II: 7 nr. 373, der er affattet efter aftale mellem Kåre Olsen og anmelderen.

² Huitfeldt 4° II 75, 2° 171—72, jfr. *Danske Magazin* (1913) 6. r. IV, 14.

fastsætte regler for samtlige anliggender kongen og kræmmeren imellem. Dette ses af den sidste paragraf, der giver Lybækkerne adgang til at bruge birkeretten, overalt hvor privilegierne tier. Saafremt udkastet var blevet godkendt af den danske konge, er det næppe for meget sagt, at Lybækkerne derigennem havde faaet et Magna Charta i Skaane.

De to lybske aktstykker, særlig det sidste af dem, udkastet, repræsenterer maksimalfordringer til den danske konge. Først og fremmest af denne grund kan jeg ikke akceptere Ingvor Anderssons datering til 1303—04. Selve den danehofsforordning af 1304 13. marts, som hun kæder akterne sammen med, indeholder et meget kraftigt forbehold, som maa have rystet alle de lykkelige ejere af privilegier. Kongen kan kun love at iagttage disse, for saa vidt som de er »til nytte og gavn for rigets krone og samfundet og ikke er i strid med Gud og med loven«. ¹ Dette var ikke mundsvær. Omkring 1300 var der indføjet nye klausuler i visse privilegier, der fastsatte, at de kun skulde gælde indtil videre. ² Og efter 1304 undlader Erik Menved at forny og stadfæste privilegier, først 1308 sker der en ændring heri. ³ At Lybækkerne netop 1303—04 skulde møde op med en ønskeseddel saa lang som en Leporello-liste, anser jeg for helt utænkeligt.

Det var en drøj pris, Lybæk forlangte af den danske konge. Men hvornaar har byen været i en saa gunstig forhandlingsposition, at den kunde møde med saadanne krav? Næppe ved nogen anden lejlighed end i 1316, da krigen rasede mellem Brandenburg og Danmark. Er det rigtigt, hvad Detmar beretter, har den danske konge da ogsaa i 1316 søgt at drage Lybæk ind i krigen som sin forbundsfælle (s. 257 note 5). Og det staar fast, at der samme aar forhandlede parterne imellem med hensyn til de lybske privilegier i Skaane. ⁴ En datering til tiden før 1316 10. juni, da forhandlingerne afsluttedes med en stadfæstelse af et af de bedre privilegier, Lybæk indtil da havde opnaaet, maa jeg anse for adskillig mere sandsynlig, end den Ingvor Andersson foreslaar.

Lybæk gik ikke ind i krigen paa kongens side, omend byen synes at have vist ham velvillig neutralitet. ⁵ Promemoriaen blev

¹ Dipl. Danicum II: 5 nr. 310 § 8.

² Niels Knud Andersen: Jens Grand, II (1944), 108. Hertil maa lægges 1297 29. juli, Dipl. Danicum II: 4 nr. 262.

³ Niels Knud Andersen II 109. Anmelderen haaber senere at kunne uddybe dette emne nærmere.

⁴ 1316 10. juni. Dipl. Danicum II: 7 nr. 372.

⁵ Jf. det ikke uinteressante diplom af 1317 14. septbr., Lübeckisches Urkundenbuch II: 1 (1858) nr. 349, Dipl. Danicum II: 7 nr. 509, der ikke er observeret af Ingvor Andersson.

glemte, og udkastet var et faldet forslag. Imidlertid har de to aktstykker bevaret deres store interesse gennem det indblik, de giver i forholdene i Skanør og Falsterbo, og vor forfatterinde ofrer dem megen opmærksomhed ogsaa i denne henseende. Det kan strax siges, at hun har givet en god analyse af de enkelte ønskemaal, som akterne indeholder. Dog fristes jeg til at stille mig tvivlende over for et par af hendes resultater. Særlig skal det paapeges, at jurisdiktionsparagraffen ikke kan være rigtigt fortolket. Den lybske foged skulde nok ved visse lavere forseelser dømme byens egne borgere, men ikke tillige dem, »som kommo från andra orter med lybsk rätt« (s. 64). Texten har *ultra suos ciues. et ultra eos/ qui ipsius ciuitatis iuri adherent*.¹ Dette kan kun betegne paa den ene side borgerne og paa den anden dem, som var underkastet byens love uden at have borgerskab. Ingvor Anderssons fortolking vilde give Lybækkernes foged domsmagt over mangfoldige fremmede borgere, og en hel by kunde unddrage sig den danske fogeds jurisdiktion i mindre retssager, blot hvis den antog den lybske ret.

Under bedømmelsen af forfatterindens brug af dokumenter hører ogsaa hendes tolkninger af bestemte vendinger heri. Med stor omhu noterer hun diplomernes benyttelse af *Actum* eller *Datum* i den afsluttende formel. Hun fortolker ordene strikte som »Forhandlet« og »Givet« og drager paa en række steder konklusioner deraf. Hun har dog ikke undersøgt, om de vidt forskellige udstedere, hvis dokumenter er paa tale, virkelig skelner paa denne maade mellem handling og udfærdigelse. I virkeligheden er det mere end usikkert, at de enkelte kancellier omkring Østersøen paa dette sene tidspunkt opretholdt den rent teoretiske adskillelse mellem de to ord. Paa et enkelt punkt har problemet større betydning, og her maa Ingvor Anderssons standpunkt være direkte forkert. Angaaende fredsforhandlingerne i Vordingborg 1317 udtaler hun: »De vid furstarnas möte i maj utfärdade urkunderna, bevarade i Huitfeldts referat, dateras »datum Verneminde« (konungens) respektive »Datum Sulten« (markgrevens), det markeras däremot ej genom ett »actum«, att urkundernas innehåll skulle ha beslutats vid samma tillfälle« (s. 273 f.). Som kilder foreligger ene og alene Huitfeldts referater. Men netop hvad angaar *Actum* og *Datum* er Huitfeldt bundupaalidelig. I et antal tilfælde ændrer han til eksempel vilkaarligt *Datum* til *Actum*. Og et diplom, hvis original har *Actum et datum*, bliver i Huitfeldts latinske gengivelse ændret til *Scriptum et Datum*, men i hans oversættelse af

¹ Dipl. Danicum II: 7 nr. 373, Text 1, § 2.

samme diplom staar i stedet *Actum*.¹ Det turde være klart, at der intetsomhelst kan bygges paa Huitfeldts referater i saa henseende. Paa dette grundlag kan intet udsiges om Vordingborgoverenskomstens karakter.

Ingvor Andersson spinder imidlertid videre paa temaet og opstiller en formodning om, at overenskomsten kun har foreligget i koncept for Huitfeldt. Hun rører her ved et principielt vigtigt punkt. Ogsaa andetsteds tangerer hun dette spørgsmaal, som er af megen betydning for opfattelsen af den bag Huitfeldt liggende *Cancellariæ liber*. Da denne nu tabte brevbog igennem regester og referater er hovedkilden til Erik Menveds udenrigspolitik og af interesse ogsaa for svensk, norsk og tysk historie, vilde det i grunden have lønnet sig at ofre lidt mere opmærksomhed paa den. Dette vilde dog sprænge anmeldelsens rammer, og kun det mest nødvendige skal her anføres. Kristian Erslev har i Repertorium Danicum gennemført sit syn paa teksterne fra Kancellibogen, som disse kendes fra Stephanius' og Huitfeldts overlevering. Mellem $\frac{1}{3}$ og $\frac{1}{2}$ af alle dokumenter fra brevbogen² fik tilføjet en formodning om, at de var indført efter koncept. Erslevs grundige Huitfeldtstudier og store autoritet bevirkede, at disse resultater hurtigt vandt anerkendelse. Og rundt om i tysk og skandinavisk historieforskning arbejdes der videre med tanken om koncepterne som grundlag for de kendte tekster. Erslevs formodninger skyder stadig nye skud.

Ser vi paa Ingvor Anderssons stilling hertil, kan det glædeligvis konstateres, at hun et par steder stiller sig skeptisk eller afvisende over for baade ældre og nyere konceptteorier. Men som nævnt er dette kritiske synspunkt ikke ført igennem. Ved en af de vanskeligere tekster har hun, efter min mening, grebet fejl.³ Det drejer sig om et diplom, der af Erslev er gjort til fundamentet for den paastaede konceptoverlevering. 1313 20. februar blev der truffet en betydningsfuld aftale i Schönbeck mellem den danske konge og markgreverne af Brandenburg. Vi har den bedst tænkelige overlevering. Selve originalen er i behold. Nu meddeler Huitfeldt et referat, men med en hel række afvigelse. De vedrører dels størrelsen af de købesummer, som Erik Menved skal udrede for at erhverve fæstningen i Warnemynde, dels valget af de byer, hvor han og hans folk i givet fald skal gaa i indlager. I Repertoriet forklares forskellene som udtryk for, at Huitfeldt refererer koncepten og altsaa afdækker et ældre trin i forhandlingerne. I Mek-

¹ 1322 27. maj. Dipl. Danicum II: 8 nr. 415.

² Fraset akterne fra ærkebisperstriden.

³ S. 192 med note 11.

lenburgisches Urkundenbuch gribes denne tanke, og den videreudvikles til, at det er en anden udfærdigelse af dokumentet, som refereres. Dette har lokket Ingvor Andersson til at foreslaa, at Huitfeldt gengiver et senere dokument, det løftesbrev, som markgreverne udbad sig i slutningen af Schönbeckforliget. Alle 3 tænkelige muligheder, et forstadium til aftalen, en anden version af denne og et senere afledet dokument, alle forklaringer er fremsat alene paa basis af afvigelserne hos Huitfeldt.

Det er nødvendigt heroverfor at understrege, at de 3 udlægninger altfor tillidsfuldt bygger paa den bekendte rigskanslers historieværk. Dette skyldes vel først og fremmest, at udforskningen af denne del af hans krønike er gaaet i staa siden Erslevs dage. Det er i høj grad beklageligt. En undersøgelse viser nemlig, at den Huitfeldtske textgengivelse er alt andet end sikker, ja den er direkte daarlig. Vi har et udmærket sammenligningsmateriale i de dokumenter fra Kancellibogen, som er kendt baade via hans krønike og ad anden vej, i original eller kopi. En jævnførelse gør et forstemmende indtryk. Det vilde fordre mange sider at dokumentere dette, og jeg maa nøjes med at henvise interesserede til selv at kontrollere rigtigheden heraf. Hvad jeg har fremført er antagelig tilstrækkelig begrundelse til atter en gang at opfordre forskerne til at omgaas Huitfeldt med den største forsigtighed. I det foreliggende tilfælde er det givet, hvilket standpunkt den kritiske forsker skal indtage. En tekstkilde, som vilkaarligt kan nedsætte 6000 til 600, vilkaarligt forhøje 2000 til 3000, kan ogsaa sjuske med cifrene i sin gengivelse af Schönbeckaftalen, som ovenikøbet fremtræder hos Huitfeldt med forkert datering. En fjerde mulighed, at afvigelserne i referatet simpelthen skyldes den daarlige overlevering, er hermed opstillet.

Ingvor Andersson understreger mange steder, at Erik Menveds udenrigspolitik maa ses som en helhed. Det skiftende og vekslede forhold til naboerne mod nord paavirker og paavirkes af forbindelserne sydover, som fra Slesvig over Holsten løber i en række cirkler videre mod Meklenborg, Brandenburg og Pommern, krydset igen af traadene fra de vendiske søstæder. Det er uden videre klart, at det ikke er nogen let sag at faa alle linier frem i dette spil. Det kan da nok siges, at det ikke er lykkedes at give det slutgyldige overblik over Erik Menveds hele forhold til nabo-magterne, men Ingvor Andersson har afgjort held med sin egentlige arbejdsopgave, de tysk-danske relationer. En ganske særlig værdi havde afhandlingen faaet, dersom den inden for dette felt havde gennemført en sammenligning med Valdemar Sejrs udenrigspolitik, et tema der blot flygtigt berøres i indledningen. Vig-

tige ligheder og endnu vigtigere forskelle var herved kommet for dagen, og de havde i højeste grad kunnet stille Erik Menveds politik i relief. En anden ting mangler ogsaa, en sammenfattende vurdering af den økonomiske side, idet man spørger sig selv, om udenrigspolitik idag overhovedet kan skildres uden videstgaaende hensyntagen til den finansielle baggrund. Lad være, at kilderne er svage — problemet er af sonderknusende vægt, naar henses til rigets opløsning i aartierne efter Erik Menved.

Disse sidste betragtninger skal dog ikke sløre den kendsgerning, at vi med Ingvor Anderssons skrift har faaet et værdifuldt bidrag til den danske historie.

Niels Skyum-Nielsen.

Troels G. Jørgensen: Andreas Frederik Krieger. Juristen - Politikeren - Borgeren. København 1956. 291 sider.

Paa en Maade kommer fhv. Højesteretspræsident Jørgensens Biografi af A. Fr. Krieger til at betegne et Vendepunkt ved Fremstillingen af Danmarks Historie i det 19. Aarhundrede. Det er en tilstræbt sympatisk Skildring af én af National-Liberalismens førende Personligheder i bevidst og polemisk Modsætning til en Opfattelse, der har været herskende siden den Eftertid, som fulgte umiddelbart paa vore første Frihedsaar, og hvor, som Forfatteren skriver, »Godsejere og det nu dannede forenede Venstre» lagde »Skyld og Ansvar for 1864» paa det tidligere herskende Parti (S. 188). Foreløbig drejer det sig, ganske vist, kun om en Biografi af Enkeltmand, der som retskyndig har fanget en Fagfælles Interesse, og den Beundring, hans Indsats her har efterladt, har derpaa ført Forfatteren frem til en forstaaende og meget anerkennende Levnedsskildring og en udpræget velvillig Vurdering. Der er utvivlsomt et stærkt personligt Moment med i Spillet. Men Synsmaaden er umiskendelig ogsaa Del af en Tendens til en Nyopfattelse af Høj-Liberalismens Periode i vort Lands Historie; den har kunnet mærkes, omend mindre udtalt, i forskellige nyere Værker om lignende Emner, og den vil utvivlsomt efterhaanden gøre sig kraftigere gældende paa samme Maade som Opfattelsen af Victoria-Tiden afgørende er skiftet i England gennem de sidste Tiaar.

Der var dér megen Miskendelse at bøde paa hinsides Vesterhavet, og noget lignende gælder ganske sikkert her hjemme for det tilsvarende Tidsrums Vedkommende.

Der er Grund til i en Anmeldelse straks at paapege Forholdet, fordi Troels G. Jørgensens Bog næppe vil virke umiddelbart